

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Τ.Ε.Φ.Α.Α. ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Εργασία εαρινού εξαμήνου (Η') στην ειδικότητα
Αναψυχή Ανοικτών Χώρων

Οδοιπορικό Βάλτου

του φοιτητή Δημουλά Δημητρίου
Α.Φ.Μ. 0794008

Υπεύθυνος καθηγητής: κ.Κώστα Γεώργιος.

ΤΡΙΚΑΛΑ 1998

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1743 / 1
Ημερ. Εισ.: 18 - 09 - 2000
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΓ - ΤΕΦΑΑ
1998
ΔΗΜ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Τ.Ε.Φ.Α.Α. ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Εργασία εαρινού εξαμήνου (Η') στην ειδικότητα
Αναψυχή Ανοικτών Χώρων

Οδοιπορικό Βάλτου

του φοιτητή Δημουλά Δημητρίου
Α.Φ.Μ. 0794008

Υπεύθυνος καθηγητής: κ.Κώστα Γεώργιος.

ΤΡΙΚΑΛΑ 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Εισαγωγή	5
Ιστορία του αλπινισμού.....	6
Οδοιπορικό Βάλτου.....	10
Σύντομη ιστορική διαδρομή.....	11
Γεωργία - Δεντροκομία	13
Δάση.....	14
Γεωλογία - Πετρώματα.....	15
Το οδοιπορικό.....	16
Ο δρόμος του ποταμού.....	17
Ο δρόμος των βουνών.....	24
Προβληματισμοί - Προτάσεις.....	30
Βιβλιογραφία.....	31

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Η περιοχή του Βάλτου παρουσιάζει μεγάλο ορειβατικό ενδιαφέρον και έχει μεγάλη οικολογική σημασία.

Η εργασία αυτή είναι μια μικρή προσπάθεια να προβληθούν τα προσόντα της περιοχής (αρχαιολογική θησαυροί, μαγευτική φύση, άφθονα δάση) και να προσελκύσει επισκέπτες, για να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων και να συγκρατηθούν οι νέοι στον τόπο τους.

Η εργασία περιλαμβάνει λίγα πράγματα για την ιστορία του αλπινισμού, για τη γεωγραφία της περιοχής, για τη γεωργία και τη δεντροκομία της, για τα δάση και τη γεωλογία της, καθώς και δύο διαδρομές, κατά τη διάρκεια των οποίων μπορεί κανείς να θαυμάσει την περιοχή και να περάσει κάποιες ώρες ευχάριστα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΛΠΙΝΙΣΜΟΥ.

Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, ύστερα από μία μακροχρόνια περίοδο πνευματικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, γεννιέται ο αλπινισμός. Οι συγγραφείς δεν αναφέρονται πια στα βουνά μιλώντας για φοβερούς παγετώνες και ζοφερές κορυφές. Οι διηγήσεις πλέον υμνούν την ομορφιά των βουνών και κάνουν λόγο για την ψυχική και πνευματική ανάταση που βρίσκει ο άνθρωπος ανάμεσά τους.

Κύριος εμπνευστής της ιδέας του αλπινισμού θεωρείται ο Horace Benedicte De Saussure, από την Γενεύη, φημισμένος επιστήμονας της εποχής. Χάρη στη δική του επιμονή και την αμοιβή που έδωσε, κατακτήθηκε το Mont Blanc, στις 8 Αυγούστου 1786, από τους Paccard και Balmat. Τον επόμενο χρόνο ανεβαίνει κι αυτός στην κορυφή και το γεγονός έχει πρωτοφανή απήχηση στην Ευρώπη, λόγω της φήμης του Saussure. Εγκαθιστούν ένα θερμόμετρο και ένα βαρόμετρο, αλλά αυτό ήταν μάλλον πρόφαση. Η πραγματική αιτία ήταν η θέληση του ανθρώπου να ανέβει σε ένα ψηλό, το ψηλότερο μάλιστα, βουνό.

Στα χρόνια που ακολούθησαν και ως το 1850, με την δημοσιότητα που είχε πάρει το γεγονός, κατακτώνται αρκετές ψηλές κορυφές, που δεν παρουσιάζουν όμως τεχνικές δυσκολίες. Ανάμεσά τους και το Breithorn, στις 13 Αυγούστου 1813. Οι άνθρωποι που ανέβαιναν όλα αυτά τα χρόνια ήταν κυρίως Ελβετοί, Ιταλοί και Γερμανοί. Από το 1854 όμως, με την ανάβαση του Strahlhorn, εμφανίζονται δυναμικά και οι Άγγλοι, οι οποίοι μάλιστα εξασφαλίζουν και την μερίδα του λέοντος στις πρώτες αναβάσεις, από εκεί και

Edgar Whymper

Jean Carrel

M. Croz

μετά, 26 από τις 40 ψηλότερες κορυφές των Ελβετικών Άλπεων θα κατακτηθούν από αυτούς.

Εδώ πρέπει να παρατηρήσουμε ότι, παρά την τόλμη και την έντονη διάθεση για περιπέτεια αυτών των ‘τουριστών’, σημαντικό μερίδιο των επιτυχιών πρέπει να αποδοθεί και στους οδηγούς βουνού που χρησιμοποιούσαν. Οι οδηγοί αυτοί δεν είχαν βγάλει κάποιες σχολές, αλλά ήταν σκληροτράχηλοι άνθρωποι των βουνών, έμπιστοι και γνώριζαν να χειρίζονται τη σκαπάνη και το αλπικό μαστούνι. Οι πρώτοι οδηγοί ήταν βοσκοί, κυνηγοί άγριων κατσικιών, άνθρωποι που μάζευαν και πουλούσαν κρυστάλλους και μερικές φορές λαθρέμποροι που γνώριζαν καλά τα ορεινά περάσματα. Οι πρακτικές τους γνώσεις για το βουνό, τους έκαναν αναντικατάστατους στους ταξιδιώτες, οι οποίοι, αν και πολύ μορφωμένοι, δεν είχαν γνώσεις των συνθηκών που επικρατούν στα ψηλά βουνά. Οι περισσότεροι οδηγοί είναι Ελβετοί, ενώ ανάμεσα στους ταξιδιώτες βρίσκουμε πολύ συχνά και ανθρώπους της εκκλησίας.

Η πρώτη ανάβαση στο Matterhorn, είναι το γεγονός που σημάδεψε και έδωσε μεγάλη ώθηση στην νεαρή, ακόμα, ιδέα του αλπινισμού. Ο Άγγλος Edward Whyper και ο Jean Carrel, κάτω από την καθοδήγηση του έμπειρου Croz, φτάνουν με ασφάλεια στην κορυφή του Matterhorn (14 Ιουλίου 1865). Έτσι το ανίκητο βουνό πατιέται.

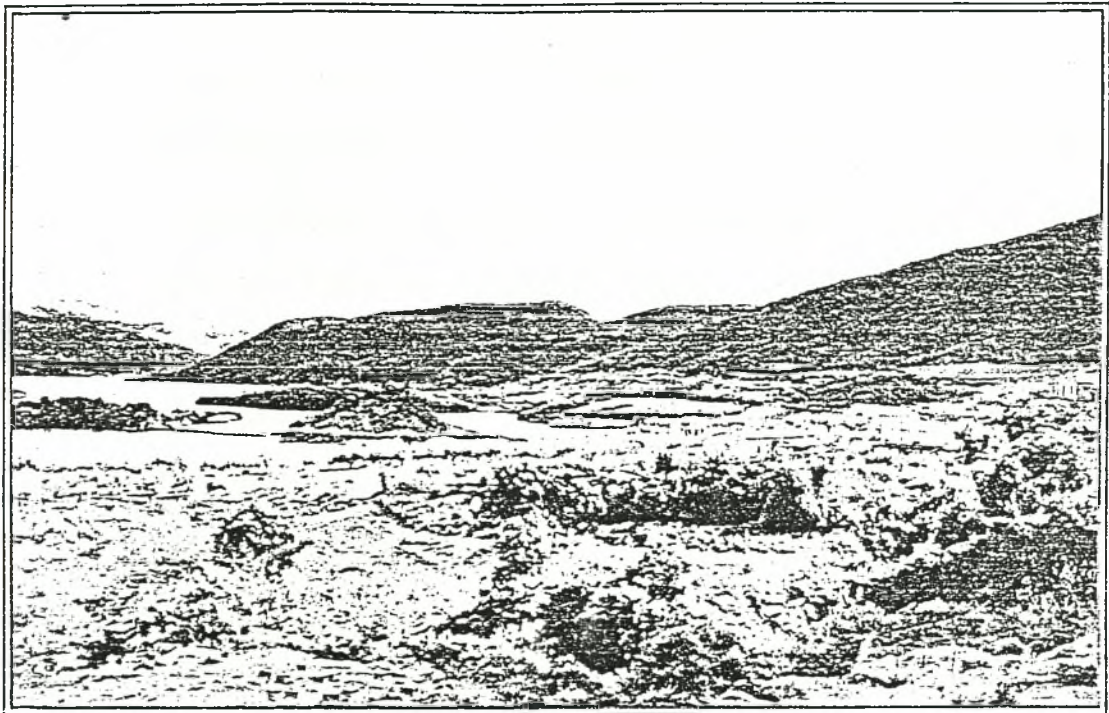
Οι αλπινιστές όμως, οι οποίοι βρίσκονται συνέχεια στην αναζήτηση του αγνώστου, δοκιμάζονται σε διαδρομές, όπου πλέον μεγάλη σημασία έχει η αισθητική τους. Οι διαδρομές αποκτούν βαθμούς δυσκολίας, και παραμελημένα βουνά γίνονται πάλι της μόδας,

προσεγγίζοντάς τα με διαφορετική προοπτική. Οι διαδρομές μικτού πεδίου (βράχος – χιόνι) είναι αυτές που θα απασχολήσουν αρκετά χρόνια τους αλπινιστές, ενώ διάφορες παραλλαγές των ήδη λυμένων προβλημάτων – όπως η direct χειμερινή ανάβαση της βόρειας του Matterhorn το Φεβρουάριο του '65 από τον Bonatti – θα κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον για το μέλλον.

ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΒΑΛΤΟΥ

Κοινότητα Μπαμπαθιά. Τεχνητή λίμνη Κρεμαστών.

Αλλ' ὡσπερ ἔλος εἶτε Βάλτος εἰσελθόντας
αφανίζει κατά κράτος
Οὕτω Σὺ ὑπὸ τυράννων ονομάσθης επαρχία Βάλτος*...

*στίχοι του γιατροῦ-Δημάρχου της Αμφιλοχίας (Καρβασαρά), Ηλία Καρυγιάννη σχετικά με την εξήγηση της ονομασίας Βάλτος που φαίνεται και η πιο πιθανή εκδοχή. Οι στίχοι γράφηκαν το 1890 και αφιερώθηκαν στο διάδοχο Κωνσταντῖνο που τότε πραγματοποιούσε το γάμο του.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΒΑΛΤΟΥ.

Σύντομη ιστορική διαδρομή.

Ο Βάλτος είναι επαρχία με επίμηκες σχήμα, ανάμεσα στην Τριχωνίδα, την Ευρυτανία (με φυσικά όρια και προς τις δύο τον Αχελώο), την Άρτα, τον Αμβρακικό κόλπο και την Ακαρνανία.

Η επαρχία έχει πρωτεύουσα την Αμφιλοχία και περιλαμβάνει τις κοινότητες (30): Αγριδίου, Αλευράδας, Αμοργιανών, Αμπελακίου, Βαλμάδας, Βαρετάδας, Γιαννοπούλων, Εμπεσού, Καστρακίου, Κεχρινιάς, Κομποθέκλας, Μενιδίου, Λεπενών, Λουτρού, Μαλαταΐικου, Μαλεσιάδας, Ματσουκίου, Μπαμπαλίου, Οχθίων, Πατιοπούλου, Περδικακίου, Πετρώνας, Σαρδινίων, Σπάρτου, Σταθά, Στάνου, Στράτου, Τρικλίνου, Φλωριάδας και Χαλκιοπούλων.

Μακρόστενα βουνά που δεν ξεπερνούν τα 2000μ. κυριαρχούν σε όλη την έκταση της επαρχίας, σχηματίζοντας αλυσίδα, με λίγη εύφορη γη ανάμεσά τους. Γεωλογικά ανήκουν στη ζώνη του Γάβροβου – Τρίπολης, μιας από τις εξωτερικές ελληνικές ζώνες, με γενική κατεύθυνση Β – Ν. Πρόκειται για πετρώδη, άνυδρη και γεωγραφικά απομονωμένη περιοχή, που στην αρχαιότητα αποτελούσε μέρος της Ακαρνανίας (Ξηρόμερο). Η Ακαρνανία είχε σαν φυσικό της όριο με την Αιτωλία, τον Αχελώο, αιτία της παντοτινής τους διαμάχης ‘Πολεμίων αείποτε όντων’ κατά τον Πausανία. (Λ. 16,3)

Σήμερα Βάλτος ονομάζεται τμήμα μόνον της Αιτωλοακαρνανίας, ενώ μέχρι το σχηματισμό του ελεύθερου Ελληνικού κράτους, τα όρια του έφθασαν πολύ μέσα στο σημερινό νομό Άρτας και αποτελούσαν την επαρχία του Ραδοβιζίου. Το 1449 ο Βάλτος υποτάσσεται οριστικά στους Τούρκους και αποτελεί ένα από τα πέντε του Κάρλεμι, όπως

ονομάστηκε η Αιτωλοακαρνανία, σε ανάμνηση του τελευταίου, πριν από τους Τούρκους, δυνάστη της Κάρολου Τόκου (κάτω στου Βάλτου τα χωριά και στα πέντε βιλαέτια). Οι Τούρκοι που δεν μπόρεσαν ποτέ να υποτάξουν ολοκληρωτικά τους σκληροτράχηλους κατοίκους της Πίνδου, ανέχθηκαν το θεσμό των αρματολικιών και ο Βάλτος εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο ίσως φυτώριο κλεφταρματολών. Η μάνα των Αγράφων ευχόταν για το παιδί της: ‘Να γίνει κλέφτης στ’ Άγραφα κι αρματολός στο Βάλτο’, ενώ στο Βάλτο το αρσενικό παιδί έπαιρνε την ευχή: ‘Να σου ζήσει, να γίνει καπετάνιος και να του βγάλουν και τραγούδι’.

Βέβαια η ζωή δεν είχε μόνο την ηρωική – ρομαντική της πλευρά, αφού η ανάγκη επιβίωσης των Βαλτινών στην κακοτράχηλη χώρα τους, τους οδήγησε στη θεσμοθέτηση της ληστείας σαν μέσο βιοπορισμού. Αναφέρονται ελάχιστοι οικισμοί στην περίοδο της τουρκοκρατίας και φαίνεται ότι ο πληθυσμός ζούσε σε καλύβια, συντηρούμενος από αρπαγές: ‘Σύμφωνα με τα αρχαία ήθη το σιδηροφορείσθαι από της παλαιάς ληστείας εμμεμέκηνεν’, γράφει ο Θουκυδίδης για τους Αιτωλούς και Ακαρνάνες.

ΓΕΩΡΓΙΑ – ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΑ.

Η γεωργική καλλιέργεια πρέπει να εγκαταλειφθεί στους πλαγερούς τόπους σαν ασύμφορη και αντιοικονομική, αλλά και καταστρεπτική του εδάφους. Πρέπει να περιορισθεί στα λίγα ισιώματα, στις λογγιές και γενικά σε όσα εδάφη προσφέρονται για αυτή με παράλληλη κατασκευή στερεωτικών έργων αγροτικού ρυθμού (αναβάθμιση περιοχής).

Τη θέση της γεωργίας προτείνουμε να πάρει η δεντροκομία, με κύρια είδη δέντρων την καρυδιά και την καστανιά. Σε όλες τις ρεματιές οι καρυδιές πρέπει και μπορεί να αντικαταστήσουν τα πλατάνια, τα οποία τίποτα δεν αποδίδουν. Η διάδοση της καρυδιάς, όπως επίσης και της καστανιάς στα εδάφη αυτά, βρίσκει τεράστια περιθώρια ανάπτυξης και πρέπει να πάρει τη μορφή εκστρατείας. Μπορεί να εξελιχθεί σε σοβαρή οικονομική μονάδα της περιοχής, όπως και η καλλιέργεια από άλλα είδη καρποφόρων δέντρων. Για το σκοπό αυτό πρέπει να αξιοποιηθούν όλα τα νερά των πηγών που αφθονούν. Υδρομαστεύσεις και μόνιμοι υδραύλακες θα κάνουν ποτιστικές μεγάλες εκτάσεις. Η δεντροκαλλιέργεια θα συνδυαστεί επίσης και με την κατασκευή προστατευτικών τοίχων και άλλων παρόμοιων έργων αγροτικού ρυθμού. Έτσι θα δημιουργηθούν δυνατότητες ευρείας ανάπτυξεως της δεντροκομίας.

Το νερό αποτελεί βασικό φυσικό αγαθό που θα πρέπει να αξιοποιηθεί για την εδαφική ανάπτυξη και παραγωγή. Και στην περιοχή ειδικά, υπάρχουν υπέρ-άφθονα νερά.

ΔΑΣΗ. Έκταση – Κατανομή.

Στην νότια Πίνδο των Αγράφων απαντούν όλα τα είδη των φυλλοβόλων δέντρων, όπως: δρύς, οξιά, καστανιά, λεύκη, φτελιά, ιτιά, πλάτανος, σφένδαμος, οστριά, σκλήθρος, φράξος, καρυδιά κ.λ.π. Από τα κωνοφόρα (ή βελονόφυλλα) είδη απουσιάζουν τελείως τα πεύκα και στη θέση τους συναντούμε πληθώρα από έλατα, κέδρα και λίγα κυπαρίσσια φυτεμένα τεχνητός.

Απαντούν επίσης πολλά είδη δασικών θάμνων, όπως τα πουρνάρια, οι κουμαριές, οι κερκίδες, τα χρυσόξυλα, ρόδια, ρείκια, φυλλίκια κ.λ.π.

Η συνολική έκταση των δασών ανέρχεται σε 1.190.000 στρέμματα. Άλλα 565.000 στέμματα αποτελούν οι 'μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις', εκτάσεις δηλαδή με υπεραραιωμένα δάση, λείψανα παλιών κατεστραμμένων δασών, που χρησιμεύουν για βοσκοτόπια.. Τα κύρια δασικά είδη που συγκροτούν τα δάση της περιοχής είναι τα έλατα και οι δρύς.

ΓΕΩΛΟΓΙΑ – ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ.

Ο ορεινός όγκος της περιοχής ανήκει στα Άγραφα και συγκεκριμένα στη ζώνη Ολωνού – Πίνδου, στην οποία επικρατούν δύο πετρώματα: ο ασβεστόλιθος και ο φλύσχης. Και τα δύο έχουν την προέλευσή τους από τους θαλάσσιους βυθούς και για αυτό η πετρογραφία τα ονομάζει ‘υδατογενή ή ιζηματογενή’. Ο ασβεστόλιθος αναδύεται στις υψηλότερες θέσεις των βουνών. Ο φλύσχης συγκροτείται από ψαμμιτικά πετρώματα, πυριτικούς και αργιλικούς σχιστόλιθους. Σχηματίζει το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων. Εμφανίζεται με διάφορες στρώσεις, οριζόντιες, πλάγιες και κατακόρυφες, ανάλογα με τις οποίες παρουσιάζεται και ο βαθμός της ‘σαθρότητάς’ του (αποσάθρωση). Εύκολα διαποτίζεται και πολτοποιείται από τα νερά των βροχών και των χιονιών, οπότε ολόκληροι όγκοι του μετακινούνται (ολισθαίνουν) επάνω σε βαθύτερα αργιλικά στρώματα, τα ‘επίπεδα ολισθήσεως’. Η κυριαρχία αυτή του φλύσχη στα βουνά της περιοχής του Βάλτου δημιουργεί τακτικά κατολισθήσεις κατοικημένων τόπων. Από την προσβολή αυτή δοκιμάζονται πλήθος χωριών, για μερικά από τα οποία η έκταση της καταστροφής είναι τέτοια, ώστε να χρειάζεται μετακίνηση των κατοίκων τους αλλού. Η καταστροφή των δασών, με τη χαράδρωση των πλαγιών και την εκβάθυνση των ρεματιών που δημιουργεί, έχει σαν αποτέλεσμα το ξήλωμα της επιφάνειας του εδάφους. Έτσι, ευνοούνται οι κατολισθήσεις. Οι απότομες κλίσεις των βουνών, οι χαραδρωτικές διαβρώσεις τους και η σαθρότητα του φλύσχου, είναι οι μεγάλοι συνεργοί στις κατολισθήσεις των ορεινών περιοχών του Βάλτου.

ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ.

Η γέφυρα του Κονδύλη στον Αχελώο μας περνά στο Μυρόφυλλο, το τελευταίο χωριό των Αγράφων που ανήκει στον νομό Καρδίτσας. Εδώ προσπάθησαν μάταια να συνεννοηθούν το 1944 οι αντιμαχόμενες αντιστασιακές οργανώσεις ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ, για να σταματήσουν τις εμφύλιες συγκρούσεις τους. Αργότερα το 1945 τα κεφάλια του Άρη Βελουχιώτη και του Τζαβέλα εκτέθηκαν για θέα στην πλατεία του χωριού, πριν φτάσουν στα Τρίκαλα.

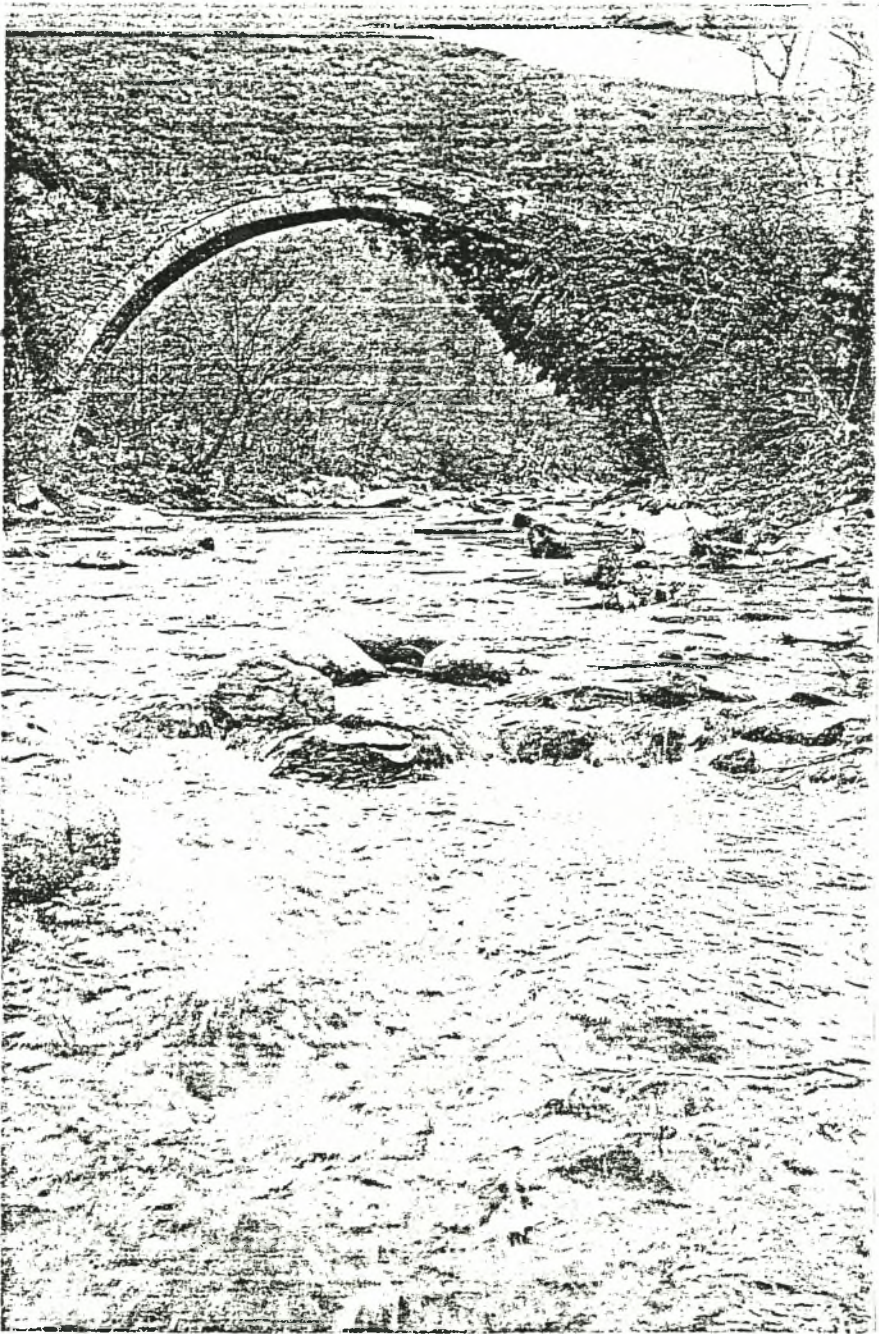
Ανεβαίνουμε το ωραίο, γεμάτο βοσκοτόπια, ‘Χατζή’ (2038μ) και στο γυρισμό επισκεπτόμαστε την περίφημη μονή Αγίου Γεωργίου στο Μυρόφυλλο. Το μοναστήρι είναι φρουριακό συγκρότημα, χτισμένο σε επίκαιρο σημείο της όχθης του Αχελώου, με μέλλον αβέβαιο, αφού κανένας δε φαίνεται να γνωρίζει με σιγουριά αν θα σκεπαστεί ολικά ή μερικά από τα νερά της τεχνητής λίμνης, που θα δημιουργηθεί στη Συκιά. Προτείνεται η προστασία του μοναστηριού με άλλο φράγμα!, αλλά και η δημιουργία τοπικού μουσείου, που θα περισώσει ότι είναι δυνατόν να σωθεί (π.χ. αποκολλημένες τοιχογραφίες). Το μοναστήρι χτίστηκε το 1828 από του αρματολούς Καρακιτσαίους, με χρήματα που έκλεψαν από τον Αλή – Πασά. Κοσμείται εσωτερικά και εξωτερικά με θαυμάσιες τοιχογραφίες των Σαμαρινωτών αγιογράφων Αθανασίου και Γεωργίου. Ευτυχώς πρόσφατα συντηρήθηκε μερικά χάρη σε κοινοτικά κονδύλια.

Επιστρέφουμε στην Ήπειρο και αποφασίζουμε να πραγματοποιήσουμε δύο πορείες, με κοινή αρχή και τέλος. Η μία παραποτάμια μέχρι τη λίμνη των Κρεμαστών και η άλλη από τα βουνά του Βάλτου.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ.

Ακολουθώντας τη ροή του Αχελώου φθάνουμε σε λίγο στη Μεσούντα. Το μονοπάτι που οδηγεί παράλληλα με το ποτάμι, σύντομα συναντά το αδιάβατο φαράγγι του Φάγγου στις πλαγιές της Φρούσιας. Η μεταλλική πινακίδα υπενθυμίζει ότι εδώ αυτοκτόνησε ο Άρης Βελουχιώτης το καλοκαίρι του 1945, αποκλεισμένος από τους διώκτες του. Οι συγγενείς του σχεδιάζουν τη χάραξη ορειβατικού μονοπατιού στα ίχνη της τελευταίας του πορείας, που περιστρέφεται γύρω από τον Αχελώο.

Σε λίγα χιλιόμετρα συναντάμε το ιστορικό μοναστήρι του Σέλτσου στις Πηγές του Αχελώου, που είναι αφιερωμένο στην Παναγία. Χτισμένο σε σημείο όπου ο Αχελώος στενεύει πολύ, αποτελεί φυσικό οχυρό, όπως είναι χτισμένο εκεί όπου κάθετα συναντιούνται ο γκρεμός που πέφτει στο ποτάμι, με την επίσης πολύ απότομη χαράδρα της Γκούρας. Εδώ γράφτηκε την 28^η Απριλίου 1804 η αιματηρότερη σελίδα της ένδοξης σουλιώτικης ιστορίας. Στη μονή βρήκαν καταφύγιο 1300 άνθρωποι, το ένα από τα τρία σώματα που χωρίστηκαν οι Σουλιώτες, αφού παρέδωσαν τη χώρα τους με συνθήκες στον Αλή Πασά. Το ένα σώμα διέφυγε από την Πάργα, το άλλο θυσιάστηκε μερικά στο Ζάλογγο, ενώ από τους κλεισμένους στο Σέλτσο ζήτημα είναι να σώθηκαν 50. Αφού οι πολεμιστές απέκρουσαν όλες τις κατά μέτωπο επιθέσεις των Αλβανών (τοποθεσία που τη δείχνουν οι ντόπιοι στο μονοπάτι που έρχεται παράλληλα με τον Αχελώο από τις Πηγές, αλλά δυστυχώς το καταστρέφει ο δρόμος που ανοίγεται για το μοναστήρι), οι εχθροί

Γεφύρι στον Ιναχό

μετά από προδοσία προσκυνημένου αρματολού τους, πήραν τις πλάτες από το βουνό και αιφνιδίασαν τους Σουλιώτες που γιόρταζαν τον προστάτη τους Άγιο Γεώργιο. Επακολούθησε μακελειό, ενώ τα γυναικόπαιδα πήδηξαν στη χαράδρα της Γκούρας από τη θέση Πέτακας.

Το μοναστήρι είναι κτίσμα του 16^{ου} αιώνα, καταζωγραφισμένο με αγιογραφίες, σε πολύ καλή κατάσταση, που διακοσμούνται με ανάγλυφα επίχρυσα φωτοστέφανα. Οι δύο κτήτορες της μονής, καπεταναίοι, Νικόλαος και Απόστολος (πιθανών αδέρφια), φορούν τα χαρακτηριστικά της Πίνδου, μαύρα γούνινα καλύμματα της κεφαλής. Το καθολικό παρουσιάζει αρκετές ρωγμές που χρήζουν άμεσης επισκευής. Δυστυχώς το πανηγύρι της Παναγίας που εορτάζονταν παραδοσιακά στο προαύλιο του μοναστηριού, δίπλα στον τόπο της θυσίας, πραγματοποιείται στις Πηγές, από τις οποίες η μονή απέχει δύο ώρες με τα πόδια. Στην μεγάλη καμπάνα του μοναστηριού υπάρχει μια επιγραφή, που γράφει: 'Δημήτριος, Αίγλη και Νότης Μπότσαρης, για την 28^η Απριλίου 1828'. Συναντήσαμε το βοσκό Νίκο Βανάκα, που μας αφηγείται ότι ο συνονόματος προπάππος του σώθηκε από τη σφαγή του Σέλτσου μαζί με τον Μάρκο Μπότσαρη. Ξαναβρέθηκαν στο επαναστατημένο Μεσολόγγι, όπου ο παππούς του πήρε μέρος στην Έξοδο. Σώθηκε αφού παραπλάνησαν τους πολιορκητές με στρατήγημα. Πέταξαν τις κάπες τους που τις τουφέκισαν οι εχθροί και αυτοί πήδηξαν ανενόχλητοι έξω από τον φράχτη.

Ο κυρ – Στέργιος μας βοηθάει να κατεβούμε στη σπηλιά του Κίτσου Μπότσαρη. Πρόκειται για την τοποθεσία που κρυβόταν ο Κίτσος τραυματισμένος, μετά τη μάχη του Σέλτσου.

Το μέρος χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, αφού είναι πολύ απότομο και επικίνδυνα σαθρό. Δύο συμπατριώτες του οδηγού μας τσακίστηκαν εδώ παλιότερα. Δεν είναι ακριβώς σπηλιά, αλλά βαθούλωμα στα κατακόρυφα βράχια, με μια πηγούλα στο βάθος. Απέναντι ακριβώς σμίγει το Κουμπουργιανίτικο ρέμα των Αγράφων με τον Αχελώο. Το φράγμα στη Συκιά θα υψώσει το επίπεδο του νερού ίσως και εκατό μέτρα, και έτσι θα είναι δυνατή η επίσκεψη της σπηλιάς και με...βάρκα. Ο κυρ - Στέργιος, μας δείχνει ένα ξύλο μπηγμένο στο βράχο και εξηγεί καλαμπουρίζοντας. Να εκεί κρεμούσαν το κουστούμι τους! (την κάπα). Η μάνα του Κίτσου που αγωνιούσε για την τύχη του γιου της, βρισκόταν στην απέναντι όχθη των Αγράφων, προσπαθώντας να βοηθήσει το παιδί της. Ένα τέτοιο δραματικό γεγονός δεν μπορούσε να περάσει απαρατήρητο στη λαϊκή μνήμη, αλλά αποθανατίστηκε σαν δημοτικό τραγούδι:

‘Του Κίτσου η μάνα κάθονταν στην άκρη τῶ ποτάμι
με το ποτάμι μάλωνε και το πετροβολούσε.

-Ποτάμι μ’ για λιγότεψε, ποτάμι μ’ στρίψε πίσω
για να περάσω αντίπερα στον ξακουσμένο Βάλτο’

Ο Κίτσος προδομένος πιάστηκε και οδηγήθηκε στα Γιάννενα.

Μετά τις Πηγές συναντάμε τα υπολείμματα των βάθρων του γεφυριού του Κοράκου. Κτίστηκε στις αρχές του 16^{ου} αιώνα από τον αρχιεπίσκοπο της Λάρισας Βησσαρίωνα και κατά τον Πούκεβιλ είχε οχτώ καμάρες. Αφού τελείωσε το κτίσιμο, ο δεσπότης ανέβηκε στο μεγάλο τόξο και φώναξε στους εργάτες: ‘Έ! Πώς σας φαίνομαι; Σαν κόρακας!’ Και το όνομα έμεινε έτσι.

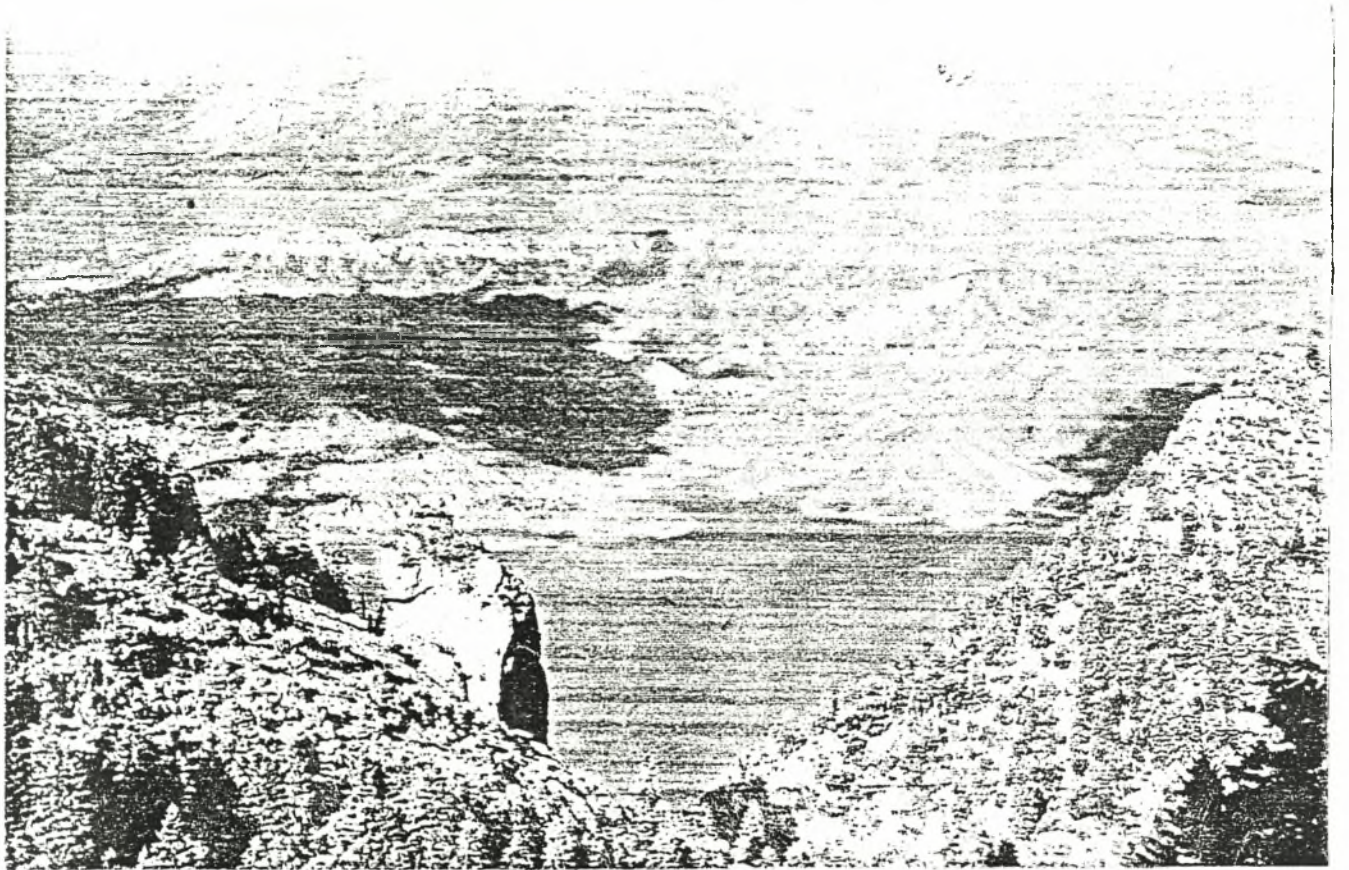

Το γεφύρι τινάχθηκε από το δημοκρατικό στρατό, ο οποίος εκτελούσε ελιγμό διαφυγής στα Άγραφα, μετά από αποτυχημένη επιχείρηση εναντίον της Άρτας, την άνοιξη του 1949. Λίγο παραπάνω σώζεται μια μικρότερη παλαιότερη δίτοξη γέφυρα, η Κουτσοκαμάρα. Λένε ότι το μυστικό της αντοχής της είναι η γιδότριχα που δεν σαπίζει ποτέ, και με την οποία ήταν ανακατεμένο το κουρασάνι που συγκολλούσε τις πέτρες. Για να την επισκεφτούμε περνάμε τις σήραγγες που θα εκτρέψουν τον Αχελώο και θα σχηματίσει το φράγμα της Συκιάς. Οι οικολογικές μας ευαισθησίες, δεν φαίνεται να συγκινούν τους ντόπιους, που μετρούν μόνο τις θέσεις εργασίας και τη βελτίωση του οδικού δικτύου. Εξάλλου οι εκβολές του ποταμού είναι πολύ μακριά.

Ακολουθούμε τη ροή του Αχελώου θαυμάζοντας τις ωραίες στροφές του, μέχρι την τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών, τη μεγαλύτερη της Ελλάδας. Αυτό το τμήμα είναι ακόμη άθικτο και προσφέρεται για πλεύση αλλά έως πότε; Κάποτε συναντάμε το γεφύρι της Τέμπλας στο Αυλάκι και περνάμε τα όρια της Αιτωλοακαρνανίας. Ο πανάθλιος δρόμος μας οδηγεί στο Περδικάκι (Σακαρέτσι). Λόγω της κατάστασης του δρόμου, οι κάτοικοι των όμορφων κοινοτήτων απείλησαν με αποχή από τις εκλογές (1196). Πιστεύεται ότι από το Σακαρέτσι, ονομάσθηκαν Σαρακατς(ι)άνοι οι ελληνόφωνοι βλάχοι. Από εδώ κατάγονται οι φημισμένες οικογένειες κλεφτών Μπουκουβαλαίοι και Ισκαίοι.

Τον ίδιο δρόμο με εμάς περπατήσανε και οι βλάχοι του Ασπροποτάμου το 1823, μετά την αποτυχημένη εξέγερσή τους, για να

Τεχνητή λίμνη Κρεμαστών.

βρουν τελικά καταφύγιο στο Μεσολόγγι. Κατέβαιναν το ποτάμι με όλα τους τα κοπάδια και φορτηγά τους ζώα, όταν οι Βαλτινοί πιστοί στις παραδόσεις τους, κυριολεκτικά τους έγδυσαν.

Κάπου στα βαθιά νερά της λίμνης, είναι χαμένη η μεγαλύτερη πηγή του Αχελώου, η Μαδράχα. Ετυμολογείται από τις λέξεις *μήτηρ* και *αχ* (στα Σανσκριτικά σημαίνει νερό, όπως και στις λέξεις Αχελώος, Αχέρων, Άραχθος), δηλαδή είναι η νερομάνα. Κάπου εδώ βρίσκεται πνιγμένο και το περίφημο 'πήδημα του Κατσαντώνη'.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ.

Στη μακρινή ορεινή αλυσίδα των βουνών του Βάλτου απουσιάζουν τα πολύ μεγάλα υψόμετρα. Η ψηλότερη κορυφή είναι αυτή της Πυραμίδας, ακριβώς στο τέλος της αλυσίδας, στην περιοχή της Άρτας, με υψόμετρο 1852μ. Άλλες κορυφές είναι της Πρατίνας, το Μιτσέλι, η Αλίντα κ.λ.π. Σήμερα έχουν γίνει βουνά πετρώδη και άνυδρα, λόγω της ανθρώπινης σπατάλης, με αραιά έλατα και φανερά τα σημάδια της υπερβόσκησης. Εξαιτίας των καρστικών φαινομένων, η διάβρωση σχηματίζει συχνά μικρά οροπέδια, τις οβάλες.

Από την Σκουλικαριά, για την οποία με έκπληξη μαθαίνουμε ότι είναι η πατρίδα του Καραϊσκάκη από σχετική επιγραφή της προτομής του, ανεβαίνουμε στο οροπέδιο Βρωμοπήγαδα, από όπου είναι εύκολη η πρόσβαση στην Πυραμίδα. Εδώ φυτρώνει το σπάνιο είδος μανιταριού 'γέαστρο' ή 'αστέρι της γης'. Διαπιστώνεται μεγάλης έκτασης λαθροϋλοτομίας ελάτης, η οποία πρέπει να σταματήσει από τις αρμόδιες δασικές αρχές, διότι έχει συρρικνώσει την ομορφιά του τοπίου. Το ρετσίνι του ελάτου συλλέγεται ακόμη από τους κατοίκους και χρησιμοποιείται για θεραπεία δερματικών νοσημάτων.

Σειρά έχουν τα λιβάδια του Πατιόπουλου στο βουνό Αλίντα, στην Αιτωλοακαρνανία. Στα οροπέδιο αυτό, όπως και στα Βρωμοπήγαδα, οι σύμμαχοι πραγματοποιούσαν, την περίοδο της κατοχής, ρίψεις εφοδίων στον ΕΔΕΣ. Αυτό το μαρτυράει και το τραγούδι:

‘Νύχτα ρίχνουν οι Άγγλοι τάρματα
και οι Έλληνες τα ζώνουν.

Γειά σου Ζέρβα μου’.

Παραθέτω μια έξοχη περιγραφή μιας παρόμοιας ρίψης, από το βιβλίο του Γιάννη Μπεράτη, ‘Οδοιπορικό του ’43, ο οποίος υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας.

‘Είχαμε φτάσει πια στα έλατα, ήταν πολύ πρωί, κι εδώ επάνω έκανε αφάνταστο κρύο για καλοκαίρι. Πρώτη φορά έβλεπα ‘Πεδίον Ρίψεως’. Ήταν μια καλοδιαλεγμένη μικρή στενόμακρη κοιλάδα, απολύτως ίσια σχεδόν, κλεισμένη γύρω – γύρω από απότομα ψηλά βουνά. Εν ανάγκη το αεροπλάνο (αν δεν ήτανε πολύ μεγάλο κι είχε καλό πιλότο) μπορούσε να προσγειωθεί. Τις νύχτες όταν είχαν σχετική ειδοποίηση από τον ασύρματο, ανάβανε μεγάλες φωτιές στις τέσσερις γωνιές και περιμένανε. Ο φόβος ήτανε μην περάσει κανένα εχθρικό – μα δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Ήτανε τρία – τέσσερα τέτοια ‘Πεδία Ρίψεως’ σε όλη την ελεύθερη ορεινή Ελλάδα, και κάπου, λέει, ήταν και ένα κανονικό αεροδρόμιο. Έτσι τις σκοτεινές νύχτες, ανάμεσα στις μεγάλες φωτιές, με ειδικά αλεξίπτωτα, έπεφτε ‘το μάννα του ουρανού’: όπλα, φυσίγγια, στολές, πουλόβερ, μάλλινες κάλτσες και άρβυλα, ρύζι και στάρι καμιά φορά, και εκείνα τα μικρά σιδερένια κασονάκια, που όταν τα άνοιγες, σαν μυθικός θησαυρός άστραφτε μέσα τους, ανάκατη ή σε σειρές, η ολόχρυση εγγλέζικη λίρα. Πολλές φορές όμως φυσούσε αέρας – και τι απογινότανε κανένα κασονάκι, κανείς δεν μάθαινε, εκτός βέβαια από εκείνους που το βρίσκανε. Άλλες πάλι φορές, πέφτανε απότομα πάνω σε τίποτα βράχους και ξεκοιλιαζόντουσαν – και άντε τώρα τρέχα και ψάχνε, μέσα στη νύχτα,

τις λίρες που σκορπίσανε εδώ και εκεί μέσα στα χορτάρια. Όλες τις τέτοιες νύχτες, τις νύχτες των 'Ρίψεων', κανένα χωριό της περιφέρειας δεν έκλεινε μάτι (από γεροπαππούδες ίσα με ξεβράκωτα εγγόνια) και μέσα στο σύδεντρο, κάτω από τους θάμνους, όλο έβλεπες κάτι μαύρες σκιές να αργοσέρνονται μπρούμιτα κι όλο να περισφίγγουν, όλο και πιο πολύ τον κλοιό τους, σα λιμασμένα μα μουγγά τσακάλια, που είναι έτοιμα να αλληλοσπαραχθούν'.

Σειρά έχει το βουνό της Κανάλας, στον Εμπεσσό. Η Κανάλα και η απέναντί της Αλίντα σχηματίζουν φυσική δίοδο προς την πίσω πλευρά του Βάλτου που αντικρίζει τα Άγραφα και τη λίμνη των Κρεμαστών. Ο λόφος που βρίσκεται μπροστά στον Εμπεσσό, δεσπόζει του περάσματος και το προστάτευε με το ερειπωμένο μεσαιωνικό του φρούριο. Δεν λείπουν όμως και τα ερείπια παλαιότερων εποχών, αφού ο λόφος ήταν πάντα ο φρουρός του περάσματος. Στο λόφο αυτό πραγματοποιήθηκαν από την αερολέσχη Αγρινίου το 1996, οι πανελλήνιοι αγώνες αλεξιπτώτου πλαγιάς.

Η Κανάλα (υψ.1450μ.) μοιάζει εντυπωσιακά με τη Βαράσοβα, αλλά με έλατα, διαθέτει και αυτή οροπέδιο στην κορυφή, με μια χαρακτηριστική πεσμένη σπηλιά και θαυμάσια θέα σε όλα τα σημεία του ορίζοντα. Ανεβαίνουμε από τους παλιούς Χαλικιόπουλους, το βουνό που φιλοξενεί ακμαίο πληθυσμό (ακόμη) από γύπες, *Gyps fulvus*, που χρησιμοποιούν τα ανοδικά ρεύματα της βόρειας πλευράς, πετώντας πολύ κοντά σε αυτήν.

Στην ίδια πλευρά υπάρχει το σπήλαιο του Αγίου Ανδρέα του Ερημίτη. Στην σπηλιά υπάρχει εκκλησάκι του 13^{ου} αιώνα με θαυμάσιες τοιχογραφίες.

Σπίτι στον Εμπρασό.

Ανάμεσα στα βουνά του Βάλτου και του Μακρυνόρος, που είναι χωματοβούνι με ωραία δρυοδάση, κυλά ο Ίναχος ή Μπιζάκος για τους ντόπιους, ο οποίος σχηματίζει μια εύφορη κοιλάδα, την μοναδική της επαρχίας.

Λίγα χιλιόμετρα μέσα στο δάσος επισκεπτόμαστε το Σταθά (Ντούνιστα), πατρίδα του Γιάννη Σταθά, περίφημου κλέφτη και θαλασσινού καταδρομέα, γαμπρού του Μπουκουβάλα. Ο Σταθάς επινόησε την Ελληνική σημαία (λευκός σταυρός σε γαλάζιο φόντο), στη Σκιάθο το 1807, όπου δρούσε η μοίρα του παίρνοντας μέρος στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Το πλοίο του το ονόμασε Βάλτος και είχε κατάμαυρο σκαρί και πανιά.

‘Μαύρο καράβι αρμένιζε στα μέρη της Κασσάνδρας

Είχε πανιά κατάμαυρα και του ουρανού παντιέρα...’

Το χωριό Σταθάς αποτέλεσε το παραδοσιακό επίκεντρο όλων των επαναστατικών κινημάτων στο Βάλτο, μέχρι το 1942, όταν από εδώ ξεκίνησε και ο Ζέρβας το αντάρτικό του.

Εισχωρώντας βαθύτερα συναντάμε την ιστορική μονή Ρέθα του 18^{ου} αιώνα. Είναι στολισμένη με αξιόλογες τοιχογραφίες, μία μάλιστα ιστορεί το Μέγα Αλέξανδρο!, ενώ στα αξιοθέατά της περιλαμβάνονται αλυσίδες στους στύλους που έδεναν τους τρελούς, αφού η μονή χρησίμευε και σαν θεραπευτήριο ψυχικών παθήσεων. Στην περιοχή ακόμη χρησιμοποιούν τη χαρακτηριστική έκφραση ‘Είσαι για το Ρέθα!’. Δυστυχώς οι σύγχρονες επεμβάσεις, έχουν κάνει αγνώριστο το παλιό μοναστήρι.

Επιστρέφουμε στον Ίναχο. Δεν χύνεται πια στον Αχελώο, αλλά στην λίμνη των Κρεμαστών, κοντά στο μόνιμα μισοβουλιαγμένο

χωριό Μπαμπαλιό. Το έχτισαν Πόντιοι πρόσφυγες, που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν και αυτή την πατρίδα τους. Διατηρείται όμως σε καλή κατάσταση το μονότοξο γεφύρι της Βέργας, για το οποίο υπάρχει τραγούδι, απόδειξη του σπουδαίου ρόλου που έπαιζαν τα γεφύρια, τότε που ήταν αναγκαστικές διαβάσεις.

‘Καλά τρώμε και πίνουμε και ψιλοτραγουδούμε
δεν κάνομε ένα καλό, καλό για την ψυχή μας,
να πάμε να το πιάσομε της Βέργας το γιοφύρι,
όπου περνάει ένας πασάς με τους αλυσωμένους,
να κόψομε τον άλυσο, να βγουν οι σκλαβωμένοι’.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.

Τα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή του Βάλτου είναι η λαθροθηρία και η παράνομη υλοτομία. Κύριοι υπεύθυνοι είναι οι κάτοικοι των γύρω περιοχών, που κυνηγούν χωρίς να σέβονται τα ζώα και αβίασφαρων για την επικείμενη εξαφάνισή τους. Επίσης πολλοί κερδοσκοπούν εις βάρος του δάσους, φροντίζοντας να εξοικονομούν ξύλα για το τζάκι και χωρίς να νοιάζονται για τις επιπτώσεις που έχει αυτή η ενέργειά τους στο δάσος και στα ζώα.

Παρόλο που οι πυρκαγιές δεν αποτελούν μάστιγα της περιοχής, έρχονται οι άνθρωποι να περιορίσουν σημαντικά τη δασική έκταση, είτε καταπατώντας εκτάσεις για χτίσιμο οικημάτων, είτε από την ανεξέλεγκτη βόσκηση των γιδοπροβάτων, τα οποία εξαφανίζουν κάθε είδους χαμηλής βλάστησης, αλλά κυριώτερα εμποδίζουν τη φυσική ανάγεννηση του δάσους.

Όλα αυτά πρέπει να σταματήσουν γρήγορα. Εκτός από τα μέτρα περιφρούρισης, τα οποία είναι ελλιπή για αυτή την αχανή έκταση, θα πρέπει οι κάτοικοι της περιοχής σε συντονισμό με την Νομαρχία, να αρχίσουν αναδασώσεις σε περιοχές όπου η βλάστηση έχει περιοριστεί σημαντικά.

Βέβαια κυρίως πρέπει να επιδιωχτεί η σωφρόνηση των κατοίκων για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα. Όσο και να κυνηγήσουμε τον Έλληνα, αν αυτός δεν καταλάβει τους λόγους που πρέπει να προστετεύσει το δάσος, τα προβλήματα θα παραμένουν: παράνομο κυνήγι, λαθρουλοτομία, ανεξέλεγκτη βόσκηση θα πραγματοποιούνται με κάθε τρόπο. Πρέπει όλοι να καταλάβουμε καλά το εξής:

**Το δάσος δεν εμποδίζει τη ζωή μας,
αντίθετα είναι αναγκαίο για αυτή!**

Βιβλιογραφία

- Αιτωλοακαρνανία, εκδ. ΤΕΔΚ Ν. Αιτωλοακαρνανίας - ΕΕΤΑΛ - ΑΕ, 1997
- Αιτωλοακαρνανία, εκδ. Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Αγρίνιο 1995
- Αποστολόπουλος Β., Το χρονικό μιας εποποιίας, ο ΔΣΕ στη Ρούμελη, Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1996
- Ζήσης Σ., Αχελώος, οδοιπορικό στον Απολλώνιο ποταμό, εκδ. Ηριδανός 1993
- Κασομούλης Ν., Στρατιωτικά Ενθυμήματα, Εκδ. Χ. Κοσμαδάκη
- Κουφός Ι., Αιτωλοακαρνανική και Ευρυτανική Εγκυκλοπαίδεια
- Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Ε, το φωτεινό μονοπάτι του Άρη, τ. 271, 16-8-1996
- Λη-Φέρμορ Π., Ρούμελη, εκδ. Ωκεανίδα 1991
- Μακρουκώστας Κ., Καραϊσκάκης τα νεανικά χρόνια, Εκδ. συντροφιά 1981
- Μακρουπόδης Γ., Αιτωλική Συμπολιτεία, εκδ. Ιστορικής Αρχαιολογικής Εταιρείας Δυτικής Στερεάς Ελλάδος Αγρίνιο 1990
- Μιτάκης Δ., Αχελώος, αυτοέκδοση 1988
- Μιτάκης Δ., Η Επανάσταση του 1883, αυτοέκδοση 1983
- Μπεράτης Γ., Οδοιπορικό του '43, εκδ. Ερμής 1983
- Παλιούρας Α., Βυζαντινή Αιτωλοακαρνανία, εκδ. Αρσινόη 1985
- Παπανικολάου Δ., Ένας δάσκαλος θυμάται, εκδ. οι φίλοι της ι. Μονής Αγ. Γεωργίου Τρικάλων, 1985
- Πέτρου Ν., Αχελώος, Experiment, τ. Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1995
- Πρακτικά Α΄ Παμβάλτινου Συνεδρίου, Ομοσπονδία Συλλόγων Βάλτου, αυτοέκδοση 1983
- Πουκεβίλ Φ., Ταξίδι στην Ελλάδα-Ήπειρος, εκδ. Αφων Τολίδη, 1994
- Τσίππρας Κ., στα Ελληνικά Βουνά, εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνης 1992
- Φλόκας Χ., Εθνική Αντίσταση (1842-1945), Ο ΕΔΕΣ και οι αντάρτες του, εκδ. Φωτο-Φάσμα 1994
- Φραγκούλας Ι., Η πρώτη Ελληνική Σημαία και η Σκιάθος, εκδ. Ιωλκός 1986
- Ψημένος Τ., Αντάρτες στ' Άγραφα, εκδ. Σύγχρονη Εποχή 1983